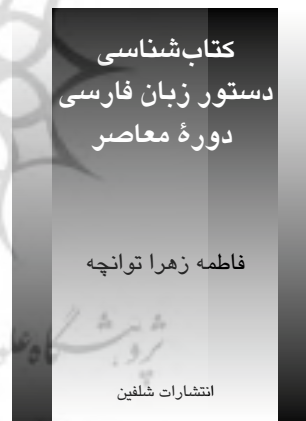

کتاب‌شناسی

دستور زبان فارسی دوره معاصر

ب. نیورانی

کتاب‌شناسی دستور زبان فارسی دوره معاصر
فاطمه زهرا توانچه
انتشارات شلفین، چاپ اول، ۱۳۸۵

مؤلف محترم در توضیحی مختصر در آغاز کتاب، ضرورت پیش‌گفته را خود یادآور شده است: «در عصری که بدان عصر انفجار اطلاعات گفته می‌شود و روزانه هزاران داده به صورت منابع دیداری و شنیداری، چاپی و غیرچاپی، در سراسر جهان تولید می‌شود و به انبوه چند میلیونی اطلاعات موجود می‌پیوندد، وجود کتاب‌شناسی‌ها، با توجه به نقش بنیادین تحقیق، برای دسترسی هر چه زودتر به منابع و جلوگیری از تکرار چندباره پژوهش‌های انجام شده، برای محققان و علاقه‌مندان ضروری به نظر می‌رسد.

کتاب‌شناسی حاضر که پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی بوده است، با همین هدف گردآوری شده است. این کتاب‌شناسی که نوعی کتاب‌شناسی موضوعی و توصیفی به

یکی از اولویتهای پژوهشی در حوزه زبان و ادبیات فارسی، تدوین کتاب‌شناسی و راهنمای تحقیق در هر یک از حوزه‌های تخصصی است و این البته اولین قدم برای شکل‌گیری و پدید آمدن تحقیقات جامع و مستند در این حوزه‌هاست، چرا که نخستین گام برای پژوهش در هر حوزه‌ای، شناخت کامل و دقیق از پیشینه تحقیق و کارهایی است که پیش از آن در آن زمینه خاص صورت گرفته است. این شناخت، هر قدر کامل‌تر و دقیق‌تر باشد، پژوهشگر را از درافتادن در ورطه بی‌حاصل دوباره‌کاری و تکرار گاه ناقص کارهای انجام شده قبلی مصون خواهد داشت. یکی از کارهایی که در این زمینه در حوزه زبان فارسی انجام شده، کتاب «کتاب‌شناسی دستور زبان فارسی دوره معاصر» تألیف خانم فاطمه زهرا توانچه است.

یکی از اولویتهای پژوهشی در حوزه زبان و ادبیات فارسی، تدوین کتاب‌شناسی و راهنمای تحقیق در هر یک از حوزه‌های تخصصی است و این البته اولین قدم برای شکل‌گیری و پدید آمدن تحقیقات جامع و مستند در این حوزه‌هاست، چرا که نخستین گام برای پژوهش در هر حوزه‌ای، شناخت کامل و دقیق از پیشینه تحقیق و کارهایی است که پیش از آن در آن زمینه خاص صورت گرفته است

پیکره اصلی کتاب بر مبنای الفبایی بر اساس نام کتاب‌ها، مقاله‌ها و پایان‌نامه‌ها، از تنظیم سه فهرست مفصل در پایان کتاب (نمایه عنوان کتاب‌ها، نمایه عنوان پایان‌نامه‌ها و نمایه عنوان مقاله‌ها) فراغت یابد و نیازی به تنظیم مجدد آنها نداشته باشد.

۴. در این کتاب‌شناسی سعی شده به شیوه کتاب‌شناسی توصیفی رفتار شود. یعنی علاوه بر نام نویسنده و عنوان اثر و مشخصات اصلی کتاب‌شناسی آن، با خلاصه‌ای از محتوای آن نیز آشنا می‌شویم که البته این خلاصه از محتوای کتاب، در همه موارد ارائه شده در کتاب‌شناسی حاضر، یکسان نیست و گاهی تنها به ذکر کلیدواژه اکتفا شده و در برخی موارد نیز سخنی از محتوای اثر گفته نشده است. سه نمونه از این نوع موارد را با هم مقایسه کنیم:

الف) ۵۰۰. نجفی، ابوالحسن. مبانی زبان‌شناسی و کاربرد آن در زبان فارسی. [ویرایش؟]. [تهران]: نیلوفر، ۱۳۷۶، [۱۷۱]ص، مصور، جدول، نمودار.

۱. زبان چیست؟ وظایف یا نقش‌های زبان ۲. واحدهای تجزیه

دوم: واج‌ها = صوت و آوا، نقش‌های

واج، استخراج واج‌ها، آوانگاری و

واج‌نگاری، صامت‌های فارسی،

مصوت‌های فارسی، مسأله امتداد

مصوت‌ها، مصوت‌های مرکب،

تحوّل واج‌ها، هجاءهای فارسی،

التقای مصوت‌ها؛ تکیه در فارسی؛

۳. واحدهای تجزیه اول: تکواژها:

تقدّم صورت بر معنی، فهرست

بسته و فهرست باز، تکواژ

دستوری و تکواژ قاموسی، صرف و

نحو و جمله و عبارت، آمیزه تکواژ

گسسته، تکواژ اجباری و تکواژ

اختیاری، نقش مکرر، صورت‌های

واحد و نقش‌های متفاوت، تکواژ

پنهان، جای تکواژها در جمله، سه

امکان خط مستقیم، سلسله مراتب

عناصر جمله، مقوله‌های نحوی،

نقش یکسویه و نقش دو سویه.

شمار می‌رود، بر پایه آیین نگارش علمی نوشته شده است؛ کتاب‌ها، مقاله‌ها و پایان‌نامه‌هایی را که در فاصله سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۸۳ درباره دستور زبان فارسی و گویش‌های ایرانی نوشته شده است، معرفی می‌کند. همچنین مواردی چون پرسش و پاسخ‌ها، نکته‌ها، گزارش، مصاحبه و معرفی کتاب نیز آورده شده است.»

بنابر آنچه نویسنده محترم در مقدمه مفصل و نسبتاً جامع کتاب متذکر شده، نکات زیر را می‌توان از مشخصه‌های اصلی کتاب دانست:

۱. محدوده زمانی این کتاب‌شناسی، دوره سال‌های ۱۳۰۰ ه. ش

تا ۱۳۸۳ ه. ش را دربر می‌گیرد.

۲. در این کتاب‌شناسی، علاوه بر کتاب‌هایی که در زمینه دستور زبان فارسی نوشته شده‌اند، مقاله‌های نشریات ادواری یا مجموعه مقالات در قالب کتاب و نیز پایان‌نامه‌های تحصیلی دوره‌های تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد و دکتری نیز گرد آمده است.

۳. شیوه تنظیم پیکره اصلی کتاب، به صورت الفبایی است

و مبنای الفبا، نام نویسنده کتاب،

مقاله یا پایان‌نامه است. البته

نکته‌ای را در این مورد باید

متذکر شد، و آن این‌که این مبنای

به نظر می‌رسد مبنای صحیحی

نباشد چون پایه و اساس این

کتاب «کتاب‌شناسی» است،

یعنی اصل و مبنای کتاب است

نه نویسنده و بنابراین به نظر

می‌رسد که اگر نام کتاب، مبنای

تنظیم الفبایی قرار گیرد، به

صواب نزدیک‌تر است؛ اما برای

رفع مشکلاتی که تنظیم پیکره

کتاب بر مبنای نام نویسنده پدید

خواهد آورد، در پایان کتاب،

فهرست الفبایی عنوان کتاب‌ها،

مقالات و پایان‌نامه‌ها نیز ذکر

شده است، و حال آن‌که مؤلف

محترم می‌توانست با تنظیم

ب) ۳۶. افخمی نیا، مهدی. «دستور زبان مقایسه‌ای: کاربرد قید در زبان فرانسه و فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد آموزش زبان فرانسه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۴، ۱۰۴ ص، کتابنامه.

دستور زبان / قید / زبان فرانسه / زبان فارسی.

ج) ۴۴۱. تاجی‌اف، داداجان. «شمه‌ای درباره چندمعنایی جملات پیرو (نوعی) در زبان تاجیکی». کاوه دوره جدید. س ۷ - ۱۳۴۸، ص ۳۵۸ - ۳۶۲.

موارد نمونه الف، ب، ج مذکور در بالا هر کدام به ترتیب از بخش اول (کتاب‌ها)، شماره ۵۰۰، صفحه ۱۱۵ و ۱۱۶ کتاب، بخش دوم (پایان‌نامه‌ها)، شماره ۳۶، صفحه ۱۴۰ کتاب و بخش سوم (مقاله‌ها)، شماره ۴۴۱، صفحه ۳۳۲ کتاب، نقل شده‌اند و خوانندگان محترم ملاحظه می‌فرمایند که در مورد اول، نمایی تقریباً گویا از مطالب و محتوای کتاب بازگو شده، در مورد دوم فقط به ذکر کلیدواژه‌های اثر اکتفا شده و در مورد سوم هیچ توضیحی درباره محتوای اثر به چشم نمی‌خورد.

۵. در این کتاب‌شناسی از ذکر کتاب‌های کم‌محتوا و تکراری مثل کتاب‌های کمک درسی، خودآموزها، کتاب‌های ویژه کنکور و از این دست آثار چاپ شده بحق خودداری شده است.

۶. درباره بخش پایان‌نامه‌ها، مؤلف محترم خود به نقص بزرگ نبود اطلاعات مستند در این باره اشاره کرده است و این‌که تا کنون در هیچ مرکز پژوهشی رسمی، حتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، یک بانک اطلاعات کامل از پایان‌نامه‌ها فراهم نیامده و بالطبع آنچه در این کتاب‌شناسی ارائه شده، از کاستی و نقص به دور نخواهد بود.

۷. مؤلف محترم در مقدمه تفصیلی خود، تمام اجزای کتاب، شیوه تدوین، محدوده زمانی، مکانی و موضوعی کتاب‌شناسی و ... را به تفصیل شرح داده و خواننده می‌تواند با خواندن مقدمه مؤلف، تصویری روشن از پیکره کتاب را در پیش چشم داشته باشد.

پیکره کتاب، از سه بخش اصلی تشکیل شده است. و پیش و پس از پیکره اصلی، چند بخش دیگر نیز دیده می‌شود، بدین شرح:

۱. پیشکش: در یادداشتی کوتاه، کتاب به عزیزی تقدیم شده است.

هم می‌آیند:

فصل اول: کتاب‌ها

فصل دوم: پایان‌نامه‌ها

فصل سوم: مقاله‌ها

در پایان، پس از سه فصل اصلی کتاب، ۶ نمایه بسیار مفید و سودمند تنظیم شده است، بدین شرح:

۱. نمایه عنوان کتاب‌ها

۲. نمایه پدیدآورندگان کتاب‌ها

۳. نمایه پایان‌نامه‌ها

۴. نمایه پدیدآورندگان پایان‌نامه‌ها

۵. نمایه عنوان مقاله‌ها

۶. نمایه نویسندگان مقاله‌ها

در آخر کتاب نیز چکیده انگلیسی کتاب به زبان انگلیسی آمده است. این چکیده انگلیسی البته برای آگاهی غیرفارسی‌زبانان از محتوای کتاب، بسیار مفید است و می‌توانست تا چند صفحه به صورت مقدمه‌ای مختصر به علاوه فهرست انگلیسی مطالب کتاب، گسترش یابد.

در کنار زحمات زیادی که مؤلف محترم برای تدوین کتاب متحمل شده و قطعاً به طور نسبی به مقصود نیز نائل شده و اثری مفید و بسیار سودمند در زمینه کتاب‌شناسی دستور زبان فارسی و گویش‌های زبان فارسی فراهم آورده، مسأله کیفیت چاپ کتاب و نوع حروفچینی و حتی صحافی کتاب، خواننده را آزار می‌دهد.

در پایان یک بار دیگر ضرورت تدوین آثاری اینچنین و تنظیم فهرست‌ها، کتاب‌شناسی‌ها، نمایه‌ها، فرهنگ‌های موضوعی و آثاری که پژوهشگران را در امر تحقیق راهنمایی کند و از پراکنده‌نویسی و تکرارهای بی‌حاصل بازدارد را یادآوری می‌کنیم و متذکر می‌شویم که کتاب حاضر را می‌توان تلاشی جدی و کاری ارزشمند در این زمینه تلقی کرد، به ویژه این که این کتاب، در قالب پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی تدوین شده و در حد خود در مقایسه با موارد مشابه پایان‌نامه‌های تحصیلی، بسیار پرمایه و غنی به نظر می‌رسد و البته مواردی که از کاستی‌های کتاب ذکر شد، به هیچ‌وجه از ارزش‌های کتاب نخواهد کاست.

۲. سپاس: وظیفه اخلاقی و انسانی هر پژوهشگری، سپاس از کسانی است که او را در سامان دادن اثر، یاری کرده‌اند و مؤلف محترم نیز چنین کرده است.

۳. فهرست مطالب کتاب.

۴. چکیده (شامل: خلاصه،

اهداف، روش‌های اجرا): این همان

بخشی است که قسمت‌هایی از آن را بیشتر نقل کردیم.

۵. پیش‌گفتار: در بیان ضرورت آموختن دستور زبان و تدوین چنین کتابی در کتاب‌شناسی دستور زبان فارسی.

۶. مقدمه، شامل: ۱. تعریف «دستور» در زبان فارسی، ۲.

نگاهی گذرا به تاریخچه دستورنویسی در جهان (الف: دستورنویسی در غرب، ب: دستورنویسی در جهان عرب، ج: دستورنویسی در ایران ۳. انواع دستورنویسی برای زبان فارسی ۴. اهداف، نوع و شیوه‌های تنظیم کتاب‌شناسی حاضر

در این بخش در امر تقسیم‌بندی مطالب و شماره‌بندی عنوان‌ها، آشفته‌گی آزردهنده‌ای به چشم می‌خورد. اندازه حروف تیتروهای اصلی و فرعی به قدری ناهماهنگ و درهم است که تشخیص سیرطبیعی تقسیم‌بندی مطالب و عنوان‌بندی‌ها، تقریباً غیرممکن و گمراه‌کننده است.

و اما مهم‌ترین نکته درباره بخش‌های مذکور که پیش از شروع پیکره اصلی کتاب آمده‌اند، این است که بخش «مقدمه» خود می‌تواند به عنوان یکی از فصول اصلی کتاب تلقی شود چون مستقیماً وارد بحث‌های تخصصی اصل کتاب شده، البته قسمت آخر مقدمه که درباره اهداف، نوع و شیوه‌های تنظیم کتاب‌شناسی حاضر سخن گفته است، تنها بخشی است که می‌تواند جزء مقدمه محسوب شود.

بخش چکیده هم با توجه به مطلبی که در آن ذکر شده، باید جزء مقدمه باشد و بیان مستقل آن ضرورتی ندارد، اگرچه آوردن چکیده در پایان‌نامه تحصیلی که این کتاب در حقیقت پایان‌نامه کارشناسی ارشد مؤلف محترم بوده، الزامی است، اما وقتی که پایان‌نامه تبدیل به کتاب می‌شود، آوردن آن ضرورتی ندارد.

پس از بخش‌هایی که ذکر شد، سه فصل اصلی کتاب در پی